

Aliona BIVOL, doctor în psihologie, conferențiar universitar interimar,
psiholog principal al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

ASPECTE PSIHOLOGICE ALE MULȚIMII ȘI LIDERULUI EI ÎN GESTIONAREA CRIZELOR

Fenomenul tulburărilor în masă cunoscut și de Republica Moldova solicită analiza, precum și cunoașterea teoretică și practică a particularităților psihologice legate de el. Moldova a fost zguduită de un fenomen psihosocial precedat de schimbări, cu o cauză reală – modificarea profundă a concepțiilor și convingerilor membrilor societății.

În același timp, din păcate, tulburările în masă au pus în joc viețile și viitorul unor participanți prin consecințe fizice, psihologice și sociale, afectând grav întreaga comunitate.

Cu părere de rău, lipsa reacțiilor adecvate bazate pe cunoașterea psihologiei mulțimii din partea autorităților, precum și prezența unui număr mare de provocări care dirijau mulțimea au generat un dezastru total.

Proteste postelectorale din 7 aprilie au tulburat societatea prin influența asupra stării moral-psihologice a cetățenilor. Aceste efecte au fost confirmate prin dezaprobarea actelor de violență de către societatea civilă, ONG-uri, reprezentanții mass-media naționale și internaționale.

În acest context, cunoașterea psihologiei mulțimilor și a neamului nostru constituie un ghid pentru funcționarul public în menținerea echilibrului în societate.

În dezvoltarea ideii, îl citez pe marele filosof M. Ralea, care găsește neamul nostru prin excelență bun și într-o măsură tolerant, fiindcă e sceptic. Aceasta îi permite să se acomodeze la schimbarea împrejurărilor, îi aduce acea suplețe pe care nu o cunosc alte popoare pline de invidie și ură. Profilul psihologic al neamului este descris ca entitate distinctă și „adaptabilă”, de un caracter destul de permisiv, dacă nu chiar impasibil, atunci pașnic, ca ceea ce acceptă și se adaptează la situație. Deși superficial în practică, pentru autor, este inteligent printr-o inteligență imediată, clară și de bun-simț, ce exclude naivitatea.

Pornind de la profilul psihologic al neamului nostru presupunând de docilitate și înțelepciune, motivele de declanșare a protestelor trebuia să fi fost destul de răvășitoare, ca: nemulțumirile psihosociale acumulate, modificarea modului de gândire și a convingerilor membrilor societății etc.

Înaintea tuturor, Gustave le Bon este cel care pune bazele teoriei despre psihocomportamentul mulțimilor. Într-o astfel de comunitate, spune autorul, personalitatea conștientă dispare, formându-se un „suflet colectiv”. În aceste condiții se poate pune problema caracteristicilor unei astfel de mulțimi, devreme ce ea este alcătuită din mai mulți indivizi, care își pierd în mare măsură conștiința de sine. Membrii unei astfel de comunități se supun legii unității mentale a mulțimilor, prin care indivizii din grup au tendința de a-și ignora propriile sisteme de valori și încep

să se ghideze exclusiv după normele grupului respectiv.

Referindu-se la caracteristicile structural-dinamice ale comunităților umane și grupurilor, S. Freud distinge dominarea emoțiilor, care pot atinge paroxismul dezlănțuirilor pasionale de factură irațională, de exaltare furibundă. Din acest motiv, mulțimile pot trece cu ușurință de la o stare temperată la ură sau răzbunare.

Psihcomportamentul mulțimilor poate fi descris prin câteva caracteristici. Într-o mulțime psihologică, oricare ar fi indivizii care o compun, oricât de asemănătoare sau diferite ar putea fi modul lor de viață, ocupațiile lor, caracterul sau inteligența lor, simplul fapt că ei s-au transformat în mulțime îi înzestreaază cu de-personalizare. Conștiința colectivă îi face să simtă, să gândească și să acționeze diferit felul în care se comportau izolat. Este important de notat că aptitudinile intelectuale ale indivizilor și individualitatea sunt eclipsate de mulțime. Masele, astfel, capătă nu intelectualitate, ci mediocritate.

În același timp, eterogenul se îneacă în omogen, dominând calitățile inconștiente. Anumite conduite, reacții, emoții nu apar și nu se transformă în acte la unii indivizi, decât incluși în mulțime. Aceste particularități s-au constatat și în cadrul conflictelor din 7 aprilie 2009, prin incendierea edificiilor importante, prin vandalizarea și jefuirea localurilor etc. De asemenea, dominând inconștientul, supunându-se tuturor sugestiilor și animată de violența sentimentelor proprii ființelor ce nu pot face apel la influențe raționale, lipsite de spirit critic, mulțimea se arată de o credulitate excesivă. Violența sentimentelor mulțimilor este exagerată, datorită absenței responsabilității, demonstrată de unele grupuri și lideri delincvenți, care au devastat localuri, mijloace de transport, au distrus acte de importanță socială. Iar unele persoane cu comportament turbulent s-au manifestat prin aruncarea pietrelor, obiectelor de incendiere în direcția locurilor publice, satisfăcându-și, astfel, pulsivitățile instinctiv-emoționale. Comentarii asupra acestui comportament le are Gustave Le Bon, care spune că în mulțime imbecilul, ignorantul, deviantul, psihopatul și invidiosul sunt eliberați de sentimentul nulității și timidității, devenind „eroi”.

Legende și miturile create intenționat de unii indivizi provocatori (vehicularea precum că în rândurile manifestațiilor sunt persoane decedate, relatări mass-media) se propagă cu ușurință și instigă conduita mulțimii la violență.

Astfel, prin sugestia mulțimilor, după cum s-a observat, se răspândesc diverse mituri, idei și credințe ca apoi să fie acceptate sau respinse și considerate ca adevăruri sau erori absolute. Conform lui S. Freud, „masele au nevoie de iluzii la care nu pot renunța. Ele preferă întotdeauna irealul în locul realității”. Conduitele maselor declanșate de inducția colectivă prin sugestie sunt similare celor induse hipnotic, dar din punct de vedere formal pot lua aspectul isteriei colective, iar elementul imaginar este precumpănitor. De menționat că instigarea la devastare în mod intenționat, pentru a dezechilibra cursul pașnic al scandărilor, a servit drept impuls contagios, fiind inoculat de unele persoane cu plăcere și detensionare. Din punct de vedere psihanalitic, miturile mulțimii exprimă pulsivitățile sublimite, refuzările comunității umane, simptome nevrotice sau psihoze colective.

O altă caracteristică importantă a mulțimilor trebuie semnalată, este contagiunea mentală prin care sentimentele și actele se propagă obținând un caracter

atât distructiv prin sporirea forței, cât și pașnic. Individul din mulțime, fiind dominat de impulsivitate, dorința de autoafirmare și autocontrol redus al comportamentului, nu își dirijează acțiunile. Omul nu este el însuși, ci un automat în care voința lui se supune haosului și instinctelor. În timpul tulburărilor în masă individul, prin instigare și contagiune, coboară mai multe trepte pe scara civilizației.

Proteste postelectorale din aprilie 2009 sunt caracterizate și de fenomenul psihologic – panica –, fiind activat de sistemul de apărare individuală fie în mod conștient, fie în mod inconștient. Premisele apariției panicii în mulțime a fost tensiunea emoțională, îngrijorarea, acumularea anxietății, incertitudinea situației. Din relatările participanților la proteste se distinge aspectul neuniform de manifestare a panicii la diferiți indivizi, la diferite grupuri. Unele grupări se comportau sigur și afirmativ, fiind absolvite de panică, probabil, erau instruite și cunoșteau acțiunile lor distructive, pe când altele demonstrau angoasă colectivă însoțită de frică. Astfel, la un moment dat, gloata panicată devine dezorganizată, dezmembrată, isterică și mult mai puțin dirijabilă.

Relatările mass-media (Pro TV, „Jurnal de Chișinău”, Info-prim Neo, ziarul „Timpul”) despre mulțimea din 7 aprilie 2009 demonstrează prezența unor „tineri turmentați” (după cum se exprimă Natalia Hadîrcă [Timpul]), lideri de grup, cu aspect suspect, care „abil gestionau și sugestionau mulțimile” să devină feroce și distructive de vieți omenești și localuri. În susținerea celor afirmate, îl citez pe N. Dabija, care în articolul „Primăvară la Chișinău” scrie „...În fruntea celor care au pătruns în clădiri se aflau persoane cu cagule (confectionate din timp, nu?!). Anume ele provocau violențele...”. Despre prezența grupurilor rău intenționate se susține și în ziarul „Moldova suverană” din 8 aprilie 2009, din care citez: „Prezența grupurilor de protestatari aflate în fața Președinției RM au aruncat, în amiaza zilei de marți, cu pietre în sediul Președinției. În urma acțiunilor de huliganism și vandalism au fost sparte mai multe geamuri ale clădirii...”.

Iar interviul cu cetățeanul C.D. (5 iulie 2009) realizat de către Grupul de criză (instituit după proteste pentru a cerceta evenimentele) a evidențiat că în seara zilei de 7 aprilie 2009, în Piața Marii Adunări Naționale, a văzut un grup de oameni (aproximativ 20-25 de persoane) care s-au angajat în acte de vandalism. Ei încercau să spargă mașini, să aprindă obiecte... Au avariat mai multe mijloace de transport și, de asemenea, au spart un chioșc de țigări. Ei erau cu fețele pictate în diferite culori. Ei încercau să-i convingă pe alții: „Veniți cu noi!” sau „Hai să facem asta!” (5).

Gloata a fost capabilă de acțiuni imprevizibile dat fiind faptul că profilul psihologic al mulțimii din 7 aprilie 2009 este conturat și de starea de frustrare care poate genera agresivitate. Iar frustrarea și agresivitatea sunt într-o relație direct proporțională: cu cât frustrarea este mai mare, cu atât agresivitatea este mai pronunțată. Prezența stării de frustrare la indivizii din mulțime, în opinia lui James Davis (1962), este stabilită atunci când în societate există o disonanță între cele meritate și cele obținute, ceea ce creează substrat pentru apariția frustrării, fiind motiv al conflictelor sociale sau tulburărilor în masă.

Din sursele mass-media se evidențiază că în mulțimea din 7 aprilie 2009 s-au ivit lideri delincvenți cu intenții devastatoare. În timp ce pseudoliderii instigau mulțimea la violență, alți lideri, dând dovadă de conștiință civică și responsabilita-

te morală, chemau la stoparea acțiunilor violente, recăpătarea calmului, echilibrului psihologic și menținerea ordinii publice.

Trebuie să precizăm că numeroși autori (Gustave le Bon, S. Moscovici, Turner, Nazaretean) atribuie un rol important în evoluția și dirijarea mulțimilor liderului care trebuie să dispună neapărat de un comportament carismatic. Conform lui Davis, un bun lider este mereu urmat de către mase datorită imaginii sale, care inspiră siguranță și putere. Dacă revenim la Gustave le Bon, atunci punctăm câteva caracteristici ale conducătorului maselor: 1) trebuie să aibă puterea de a hipnotiza mulțimea; 2) să respecte normele pe care oamenii le prețuiesc; 3) să propage mesaje simple, clare și constante; 4) să nu instige la violența fizică.

Relatările mass-media (Pro TV, „Jurnal de Chișinău”) a evenimentelor din 7 aprilie 2009 au scos în evidență curajul autentic al unor lideri care încercau să liniștească spiritele maselor distructive. Sursele informative menționează că liderii partidelor de opoziție, utilizând echipamente portabile de sunet simplu, au cerut să ignore instigarea la violență și să revină la Piața Marii Adunări Naționale. De specificat că utilizând afirmații pure, simple și concise în convingerea maselor (recomandări propuse de literatura de specialitate), liderii partidelor de opoziție au fost urmați de o bună parte de mulțime.

Liderii urmați de mulțime au demonstrat forță de convingere, de mobilizare, oferindu-le un model de ideal în care acesta să se recunoască.

Conform lui S. Freud, liderul trebuie să exercite o mare forță de atracție asupra persoanelor sau „prestigiul acestuia trebuie să reprezinte o fascinație care se exercită asupra spiritului colectiv, ca o acțiune sau ca o doctrină”.

Aceste calități ale liderilor partidelor de opoziție în combinație cu prestigiul, inteligența socială și aptitudini de persuasiune au împiedicat distrugerea altor localități și bunuri publice.

În concluzie trebuie să afirmăm faptul că orice conduită a mulțimii își are începutul în interiorul individului, în structura psihologică internă a omului, iar mulțimea capătă caracteristici comune tuturor membrilor.

Bibliografie:

1. Gustave le Bon, *Psihologia mulțimii*, București, 1990.
2. S. Moscovice, *Psihologia socială sau mașina de fabricat zei*, Iași, 1994.
3. M. Ralea, *Fenomenul românesc*, București, 1997.
4. C. Enăchescu, *Tratat de psihanaliză și psihoterapie*, Iași, 2003.
5. „Sub acoperirea impunității”. Raport despre reacția autorităților moldovenești la violența poliției în timpul protestelor postelectorale din aprilie 2009, Fundația Soros, p.115-116.
6. Ziarul „Moldova Suverană” din 8-9 aprilie 2009.
7. Ziarul „Literatura și arta” din 9 aprilie 2009.
8. Ziarul „Timpul” din 9 aprilie 2009.
9. А. Малькина-Пых, *Экстремальные ситуации*. Справочник для практического психолога, Москва, 2006.
10. А. Назаретян, *Агрессивная толпа, массовая паника, слухи*. Лекции по специальной и политической психологии, Питер, 2003.